

Anders Boeren in Zuid-Limburg

Het Zuid-Limburgse Landschap: Een uniek landschap met samenhangende opgaven

Het Zuid-Limburgse Heuvelland is uniek in Nederland en heeft om die reden de bijzondere status van Nationaal Landschap. De bodem bestaat grotendeels uit kalk en lössgronden. Het landschap kenmerkt zich door plateaus, afgewisseld met hellingen, steilranden, graften, holle wegen, droog- en beekdalen, met hoogteverschillen van plaatselijk meer dan 100 meter. Deze geven vorm aan het karakteristieke Zuid-Limburgse landschap. Er komen planten en dieren voor die in de rest van Nederland niet of nauwelijks te vinden zijn en er zijn Natura2000-gebieden die de hoogste biodiversiteit van Nederland bezitten.

De landbouw kenmerkt zich door grotere bedrijven op de plateaus (voornamelijk akkerbouw), maar heeft zeker op de hellingen en in de (droog)dalen nog een kleinschalig en gevarieerd karakter en is met ca. 60% van het grondgebruik de belangrijkste beheerder van het waardevolle cultuurlandschap.

De landschappelijke kwaliteit in samenhang met het cultuurhistorisch erfgoed is één van de belangrijkste kurken waar de economie in Zuid-Limburg op drijft en draagt in belangrijke mate bij aan het leefklimaat van de 600.000 mensen die in Zuid-Limburg wonen.

Deze unieke waarden, die sterk met elkaar verweven zijn, zijn geen statische gegevens. Zeker in tijden waarin ontwikkelingen op het gebied van landbouw, toerisme, sport en recreatie, monumenten, waterbeheer, energie, natuur en economie allemaal om voorrang vragen, is het gevaar het grotere geheel van het landschap uit het oog te verliezen. Juist in tijden van hoge dynamiek is het van belang om bewust opgaven op de juiste plaats te laten landen op de Bühne die gevormd wordt door Zuid-Limburgse landschap. Een duurzame transitie van de landbouw is een van de grootste maatschappelijke opgaven in het gebied en essentieel om deze unieke

waarden te behouden, te beheren en te ontwikkelen; anders boeren is noodzaak, maar zeker ook een kans!

Krachtige regionale samenwerking

Nationaal Landschap Zuid-Limburg

Door een krachtige regionale samenwerking met gemeenten, Provincie en andere stakeholders is in 2018 is het programma Nationaal Landschap Zuid-Limburg “Landschap in het hart van de samenleving” vastgesteld. Met dit programma willen we het unieke landschap, de biodiversiteit en de cultuurhistorie van Zuid-Limburg versterken en verbinden met de maatschappelijke opgaven. Dit met het doel om in een samenspel van stad en landelijk gebied een duurzame perspectiefvolle economische dynamiek in Zuid-Limburg te creëren.

Middengebied Zuid-Limburg

Negen landelijke gebied gemeenten in Zuid-Limburg hebben recentelijk het “*Strategisch Actieplan Middengebied Zuid-Limburg*” opgesteld. Hierin hebben zij hun gezamenlijke strategische opgave benoemd. De lat wordt daarbij hoog gelegd. De ambitie is om van het middengebied een experimenteerruimte te maken op een beperkt aantal selectieve opgaven. Voor deze opgaven wil het middengebied een gidsfunctie vervullen. Binnen een gezamenlijke Zuid-Limburgse agenda wil het middengebied een innovatieve regio zijn, waar pilots kunnen plaatsvinden.

Opgaven liggen onder meer op het gebied van natuur- en omgevingsinclusieve landbouw en landschapsbeheer, de energietransitie en duurzaamheid. De landbouw in het Middengebied moet zich vernieuwen in nieuwe uitdagende richtingen: kleinschaligheid, klimaatadaptie, precisielandbouw, korte afzetlijnen. De nationale landbouwtransitie moet in Zuid-Limburg een unieke Middengebied signatuur krijgen, met agrariërs

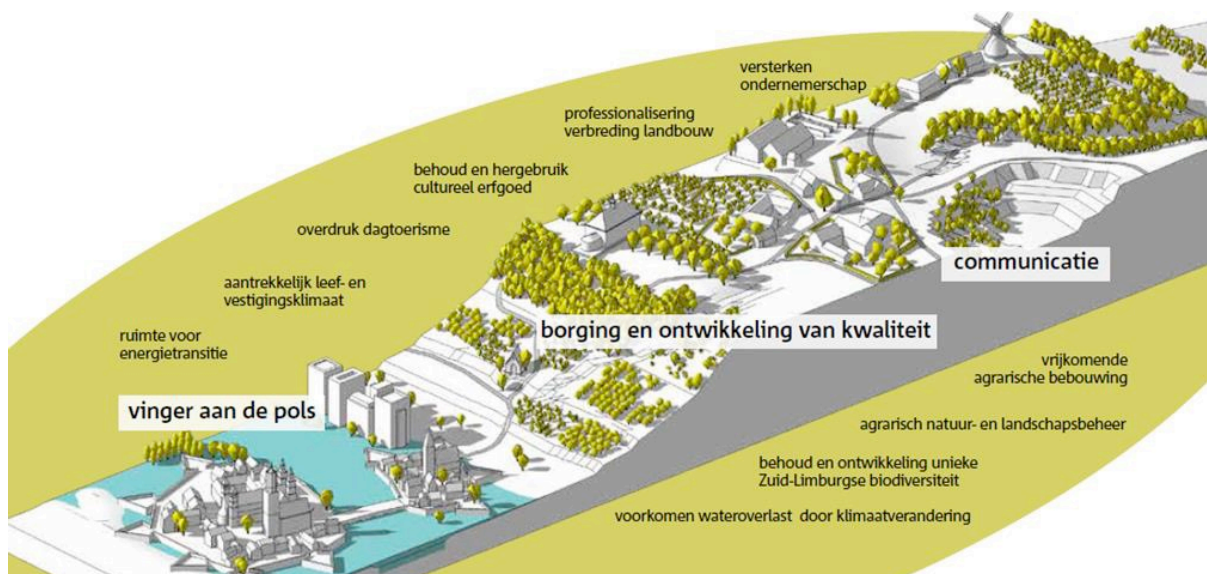

E O WIJERS
STICHTING

als duurzaamheidsgids in een omgeving die streeft naar zelfvoorzienendheid wat streekproducten betreft en korte ketens. In het kader van energietransitie en duurzaamheid wil het middengebied samen met de andere gemeenten in Zuid-Limburg een experimenteerregio zijn.

Maatschappelijke opgaven in samenhang aanpakken

In de regio hebben we met beide documenten in kaart gebracht welke projecten vanuit de belangrijkste maatschappelijke opgaven van groot belang zijn. Dit heeft binnen NLZL geleid tot

13 hefboomprojecten (waarvan 10 inhoudelijke projecten en 3 meer procesmatig). D e projecten gaan we vanuit het programma Nationaal Landschap Zuid-Limburg versterken, uitvoeren en met elkaar verbinden.

In het Middengebied wordt momenteel gewerkt aan een uitvoeringsprogramma, waarbij ingezoomd wordt op de ambities en opgaven van dit specifieke gebied. Binnen nationale en regionale ambities op het gebied van Landbouw en Landschap ziet het Middengebied de volgende ambities en opgaven:

- Vitaliteit van (agrarische) bedrijven te onderzoeken en de overstijgende ontwikkelmogelijkheden te bepalen met oog voor individuele belangen en het totaalbelang. Hierbij dient rekening te worden gehouden met onder meer investeringskracht, financieringsvraagstukken, het belang van een locatie voor het landschap, kleinschaligheid en de relatie met toerisme, energietransitie en klimaatopgaven.
- Alternatieve, interdisciplinaire, verdienmodellen te ondersteunen in de ontwikkeling richting meervoudig ondernemerschap, mede in de zoektocht naar het agrarisch bedrijf van de toekomst en de aankomende asbestproblematiek.

E O WIJERS
STICHTING

- Regionale en lokale productie- en distributieketens te faciliteren, mede op basis van gebiedseigen producten als fruit en wijn.
- (Ondernemers in de) Landbouw te (laten) verbreden in werkzaamheden richting toerisme/recreatie, landschapsbeheer, duurzaamheidsopgaven en erfgoedbeheer, mede in relatie tot leefbaarheid en recreatie.
- Onderzoek en ondernemerschap te verbinden in het streven naar een experimenteerregio voor voedselproductie, -distributie en –consumptie in samenwerking met de Brightlandscampussen, zodat kennis (experimenteeruimte, oplossings- en financieringskennis, verdienmodellen) opgeschaald wordt
- De Natura2000-gebieden te verbinden met het landschap om biologische diversiteit en landschappelijke attractiviteit te verbeteren.
- Vrijkomende agrarische bebouwing op te pakken binnen de kernwaarden van het Middengebied, mede in relatie tot ontstening. Waar (leegstaande) bebouwing cultuurhistorische waarde heeft, deze actief te transformeren naar een nieuwe bestemming bijvoorbeeld bij de inrichting/herontwikkeling van recreatieve knooppunten, ook om oneigenlijke gebruik te voorkomen. Vitale agrarische bedrijven kunnen daarbij worden ingepast in het landschap, mogelijk onder architectuur.

Uitvraag voor ronde 1

De rol van de landbouw, als grootste landschapsbeheerder, vormt een rode draad in vrijwel alle genoemde maatschappelijke opgaven en daaraan verbonden hefboomprojecten en ambities en opgaven van het middengebied. De hoofdvraag daarbij is:

“Hoe kan de transitie van de landbouw maximaal bijdragen aan de maatschappelijke opgaven van het Zuid-Limburg en specifiek van het Middengebied. Wat zijn daarbij wenkende, economisch duurzame en toekomst vaste perspectieven voor het landschap?”

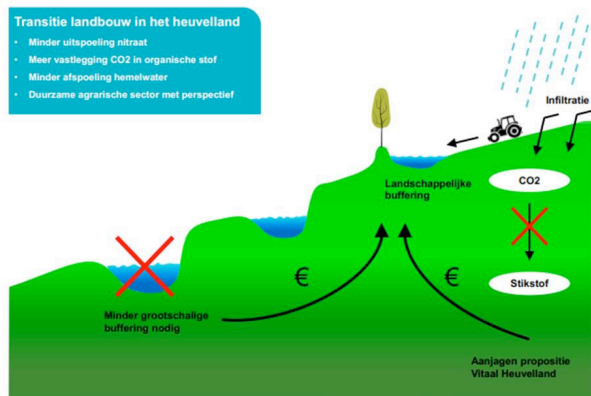
Ontwerpend onderzoek, o.a. via uitwerkingen via de Eo Wijersstichting, kan hier een belangrijke bijdrage leveren. Dit vanwege de complexiteit van de vraagstukken en de noodzaak om in samenhang tot toekomstperspectieven te komen. Vanuit de transitie van de landbouw zien wij de volgende urgente en maatschappelijke opgaven die wij willen meegeven aan de inzenders:

1. Hoe kunnen we **de rol van landschapsbeheerder** verankeren in het **ondernemerschap** bij de huidige en toekomstige ondernemers in de land- en tuinbouw. We streven naar diversiteit in het landschap, met daarin ruimte voor verschillende typen land- en tuinbouwbedrijven. Van agroforestry tot natuurinclusieve- en multifunctionele landbouw. Daarbij gaat het niet alleen om nieuwe vormen van landbouw maar ook om het aanjagen van duurzame innovaties bij reguliere land- en tuinbouwbedrijven (bijv. precisielandbouw en het gebruik van big data). We willen verbinden en ruimte bieden voor innovatieve producten, nieuwe samenwerkingen en koppelen van diverse schaalniveaus en sectoren.

E O WIJERS
STICHTING

2. Hoe kunnen we hierbij de **nutriëntenbelasting** (met name nitraat) van grond- en oppervlaktewater **beperken**, zodat de waterkwaliteit in o.a. N2000-gebieden en KRW-beken voldoet aan de normen. De belasting is vaak nog te hoog. Dit heeft gevolgen voor zowel de natuurwaarden als de kwaliteit van het drinkwater.

3. Het veranderende klimaat heeft tot gevolg dat buien intensiever worden, langer duren en frequenter voorkomen. In Zuid-Limburg komt het water van drie kanten; als neerslag uit de lucht, via snelstromende beken, die buiten hun oevers kunnen treden, en vanaf de hooggelegen plateau's over maaiveld en over (half)verharde wegen naar de dalen. In combinatie met het veranderende weer neemt het risico op wateroverlast en onveilige situaties, zoals bijvoorbeeld in Meerssen-Ulestraten en Valkenburg, hierdoor flink toe. Tevens vindt lokaal afspoeling over maaiveld (runoff) plaats, waardoor agrarische grond afspoelt naar N2000-gebieden met mogelijke ecologisch negatieve effecten als gevolg. Hoe pakken we klimaatopgaven (zoals verdroging, hittestress, erosie en wateroverlast) op vanuit de gebiedseigen opgaven en mogelijkheden met de verbinding naar landbouw, landschap en toerisme? Of anders geformuleerd: Hoe creëren en beheren we **een aantrekkelijk en klimaat adaptief landschap**?

4. Hoe kunnen we in Zuid-Limburg de **unieke streekidentiteit en het culinaire erfgoed van de streek** versterken? Kwaliteit vormt de basis voor continuïteit en versterking van de **verdienmodellen**. De nieuwe verdienen modellen krijgen pas bestaansrecht in de relatie tussen vraag en aanbod. Idealiter werken we aan korte ketens. Niet alleen voor economische meerwaarde, maar ook om de **relatie tussen stad en platteland** – consument en landschap – te verbeteren.

5. Momenteel werkt de regio via het proces van de RES aan een Zuid-Limburgse aanpak voor de **energietransitie**. Welke rol kan de landbouw spelen in deze energietransitie? Dus hoe komen we tot een duurzame energievoorziening waarbij ook rekening gehouden wordt met de **landschappelijke kernkwaliteiten en het kleinschalige landschap**?

Opdracht gevende partijen

Gemeente Eijsden-Margraten, Gemeente Beekdaelen, Gemeente Gulpen-Wittern, Gemeente Vaals, Gemeente Simpelveld, Gemeente Stein, Gemeente Valkenburg a/d Geul, Gemeente Voerendaal, Gemeente Meerssen*, Natuurrijk Limburg*, Provincie Limburg, Nationaal Landschap Zuid-Limburg

*onder voorbehoud

In deze propositie werken de gemeenten in het Middengebied samen met de provincie, Natuurrijk Limburg en het samenwerkingsverband Nationaal Landschap Zuid-Limburg, waarin ook andere maatschappelijke organisaties zijn vertegenwoordigd. Momenteel wordt nog met een aantal partijen gesproken over aanhaking bij dit initiatief.

Er wordt daarmee aangehaakt op de bestaande infrastructuur in de regio. Tevens worden projecten waarin ook het Waterschap Limburg en de LLTB deelnemen meegekoppeld (Propositie Heuvelland toegespitst op de klimaatopgaven).

In het te vormen opdrachtgeversteam zal dan ook een vertegenwoordiging van deze gebiedspartijen deelnemen.

Regiobegrenzing

De vraag heeft betrekking op het Nationaal Landschap Zuid Limburg.

Uitvraag ronde 2

De uitvraag voor de tweede ronde vormt een nadere aanscherping van de vraag in de eerste ronde en zal gedurende het proces van de 11^e Eo Wijers worden bekendgemaakt.